

Roma İmparatoru Septimius Severus Döneminde Anadolu

Anatolia in the Period of Roman Emperor Septimius Severus

Mehmet Ali KAYA*

Öz

Kuzey Afrika'da Tripolitania denilen üç yerleşim biriminden birisi olan Lepcis Magna'da dünyaya gelmiş olan Septimius Severus, Roma'nın ilk eyaletli imparatoru değildi. Fakat o, Romalı ya da İtalyalı geçmişi olmayan ilk Roma imparatorudur. Fenike kökenli olan Septimius Severus, imparatorluk tahtını yasal yollarla elde etmiş de değildi. Başkent Roma'daki Muhafız Alayı (=Praetoria cohors)'ndan imparatorluk tahtını parayla satın almış olan Didius Iulianus'a karşı halkın sergilediği olumsuz tavır, Septimius Severus'u iktidara getirecek süreci başlatmıştı. Bu süreç boyunca onun iki rakibi oldu. Bu iki rakibinden ilki, Septimius Severus'un eşinin ülkesi olan Suriye'de valilik yapıyordu. Septimius Severus, İ.S. 193 yılında Roma imparatoru ilan edildikten sonra ilkin Pescennius Niger adını taşıyan bu rakibi ile Anadolu'da savaştı. Hem Niger'e karşı savaşlar hem de daha sonra Doğu'ya yaptığı seferler dolayısıyla Anadolu içinden geçen yolları kullandı. Anadolu'daki eyaletler, kentler ve daha küçük yerleşim birimleri onun Anadolu'dan geçişinden ya da imparator olarak hayatta kaldığı süre içerisinde icra ettiği politikasından olumlu ya da olumsuz yönde etkilendiler.

Anahtar Kelimeler: Septimius Severus, Roma İmparatorluğu, Anadolu, Eyaletler, Kentler

---

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Abstract

Septimius Severus who was born in Lepcis Manga, one of the three towns of Tripolitania in northern Africa, was not the first provincial emperor of Rome. However, he was not the first emperor not originally Roman and Italian. Septimius Severus, who was originally Phoenike, was not reached the throne throughout the legal ways. Negative attitudes of Roman People against Didius Iulianus, who had bought from Praetorian Guard imperial throne, had been the starting process in which Septimius Severus accessed the throne of Rome. In this process, he had two rivals. The first of his rivals was governing in Syria province which was the territory of Septimius' wife. Septimius Severus first fought with this rival, named Pescennius Niger, in Anatolia. He used roads passing through Anatolia both in these wars and his campaigns towards to the East. The Roman provinces, cities, towns and villages in Anatolia were influenced positively or negatively during his campaigns via Anatolia and his policy as an emperor.

Key words: *Septimius Severus, the Roman Empire, Anatolia, Provinces, Cities*

Septimius Severus, Mezopotamya'yı imparatorluğun bir parçası yaparak Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırını Fırat Irmağı'nın çok ötesine götüren ve *Parthicus Maximus* zafer unvanını alan ikinci Roma imparatorudur¹. İlki ise Traianus'tu. Trainus'un halefi Hadrianus, imparatorluğun doğu sınırını Fırat Irmağı'na geri çekmişti. Roma'nın Afrika kökenli imparatoru Septimius Severus'un Traianus'tan ve kendisinden önceki diğer Roma imparatorlarından farkı, askerler dışındakilerin önemsenmemesi gerektiği düşüncesini açıkça ifade eden ilk Roma imparatoru olmasıydı. Bu düşüncesini o, Britanya'da ölmeden önce hasta yatağındaiken oğulları Caracalla ve Geta ile paylaşmıştı². Askerlerin evlenme yaşasını ilk kez resmen kaldıran Roma imparatoru da Septimius Severus'tu. Bu yasak Roma'nın ilk prensipi Augustus zamanından beri yürürlükteydi³. Roma halkı ve senatosuna gerçekte hiç saygısı yoktu. Bu yöndeki duygularını da rakibi Britanya valisi Clodius Albinus'u ortadan kaldırdıktan sonra döndüğü Roma'daki ilk senato meclisinde dile getirmişti. Curia'da toplanan senatörlere hitaben yaptığı bu konuşmasında o, senatörleri sevmeyen, acımasızlığı ile ünlü Commodus'u övmüştü. Commodus'un ölümüyle ondan kurtulmuş oldukları için sevinen senatörlerden, konuşmasında "kardeşim" diye andığı Commodus'un tanrılaştırılmasını talep etti. Aynı konuşmasında o, Marius'u, Sulla'yı ve Augustus'u sert,

¹ SHA, *Severus* IX.11; XVI. 2-3. Bu zafer unvanı sikkelerde ve yazıtlarda da görülür. Bk. Mattingly-Sydenham 1936, IV/1, 110 nr. 150, vd., 114 nr.176., 115 nr. 183 vd. Traianus için bk. Magie 1950, 608 vd., 1466 vd.

² Cassius Dio, LXXVII.15.2-3.

³ Herodianus, III.8.4-5. Campbell 1978, 153 vd. Akşit 1985, 330.

acımasız oldukları için överken, Pompeius ve Caesar'ı onlar gibi olmadıkları için eleştirdi. Açıkçası senatoda yaptığı bu konuşmasında Septimius Severus, imparatorluk yönetimi konusunda icra edeceği politikasının ne olacağını Senatörlere örneklemelerle anlatmaya çalışmıştı. Nitekim o, bu konuşmasında tutuklanacak senatör sayısını da rakam vererek ifade etmişti. 600 üyeli senatonun 64 üyesinin tutuklandığını söyleyen imparator, daha sonra bunlardan 29'unu öldürmüştür. Bunlar arasında Commodus'tan sonraki Roma imparatoru Pertinax'ın kayın pederi Sulpicianus ile 193 yılı consullerinden birisi olan Erucius Clarus da vardı⁴. Senatoda ifade edip, sonra bizzat uyguladığı sertlik yanlısı politikasını o, imparatorluk tahtı için kendisine meydan okuyan ilk rakibi Pescennius Niger'in taraftarlarını, ailelerini ve yakınlarını mahkeme yapmaksızın öldürüp, mallarını ve mülklerini kamulaştırarak sergilemişti⁵. Bu sayede hem kendisi zenginleşmiş hem de imparatorluk hazinesi dolmuştu⁶. Hiç kuşkusuz Roma'nın Afrika kökenli bu imparatorunun sertlik yanlısı politikası eyaletlere de yansdı.

Septimius Severus, Roma imparatorluğuna 18 yıl (=193–211) hükmetti. Ancak o, zamanın çoğunu başkent Roma'daki imparatorluk sarayından çok uzaktaki savaş alanlarında geçirdi. Bu savaşların çoğunu Doğu'da yaptı. İlk dört savaşın yapıldığı yer Anadolu'da, ya da daha doğrusu bu günkü Türkiye sınırları içerisindeki Bithynia ve Kilikia eyaletlerindeydi. Anadolu'nun Asia, Galatia ve Kapadokia eyaletleri ise imparatorun ya da ordusunun yalnızca yolculuklarına tanık oldular. Ancak imparator, Pontos ve Lykia-Pamphylia eyaletlerine hiç uğramadı.

Pescennius Niger, Suriye lejyonları tarafından imparator ilan edildikten sonra Septimius Severus'a karşı yapacağı savaş için Byzantion'u hareket üssü olarak seçmişti⁷. Ordusunun komutanlığına da Asia Eyaleti valisi Asellius Aemilianus'u atamıştı. Aemilianus'un Byzantion'dan başlattığı ilk saldırıları başarılıydı. Muhtemelen o, Perinthus dışındaki komşu bölgeleri ele geçirmişti⁸. Niger'in "zafer" ve "yenilme-z" lejandlı sikkeleri onun bu başarısının ardından basılmış olmalıdır⁹.

⁴ Cassius Dio, LXXVI.8.1-6. Öldürülenlerin listesi için bk. SHA, *Severus* XIII.1-8. SHA'da (*Severus* VII.5-7) Severus'un senatoya danışmadan senatorlerin öldürülmemesi gerektiğini söylediği ifade edilmiştir.

⁵ Cassius Dio'ya (LXXV.8.4) Niger'i öldürülmesinden sonra senatorlere yönelik bir cezalandırma girişiminde bulunulmadı. Hiç kuşkusuz bunun nedeni Clodius Albinus'un potansiyel bir rakip olarak hala duruyor olmasıydı. Asia Eyaleti valisi olarak bir procurator ataması, el koyulan ya da kamulaştırılan malikaneler nedeniyle idi. Bk. Aşağıda n.53.

⁶ Cassius Dio, LXXV.8.4. Herodianus, III.4.7; 8.2. SHA, *Severus* XI.3-4. Broughton 1959, 656.

⁷ SHA *Severus* VIII.13. Suriye'de imparator ilan edilmiş olduğu konusunda bk. SHA, *Severus* VI.7-8. Ayrıca bk. Martin 1982, 92.

⁸ Martin 1982, 93.

⁹ Bu sikkeler muhtemelen Antiokheia'da (=Antakya) darp edildiler. Bk. Mattingly-Sydenham,

Aemilianus, Septimius Severus'un Perinthos'ta konuşlanmış olan Fabius Cilo komutasındaki askeri gücünün direnişini kıramayınca ilerleme durdu. Çünkü Septimius Severus'un Pannonia ve Moesia'dan gönderdiği Tiberius Claudius Candidus ve Lucius Marius Maximus komutasındaki ordu, zamanında Perinthos'a ulaşmıştı. Bu destek güçleri gelince tarafların güç dengesi Septimius Severus lehine değişti. Byzantion'a çekilen Aemilianus, kısa süre sonra Byzantion'dan ayrılıp Bithynia'ya gitmek zorunda kaldı. Çünkü Septimius Severus'un generalleri Hellenpontos'u aşmıştı¹⁰. Pescennius Niger, Nikaia (=İznik) yakınında yapılan savaş öncesinde, kısa bir süre, Byzantion'da (=İstanbul) kaldı. Hatta Perinthos'a (=Marmara Ereğlisi) bir saldırı düzenledi. Ancak o, Amilianus'un öldürülmesinden sonra Byzantion'u terk etti. Böylece Byzantion kendi kaderiyle baş başa bırakılmış oldu. Byzantion, Septimius Severus'un ordusuna iki yıl dayandı. 195 yılında açlık yüzünden teslim oldu¹¹.

Septimius Severus'un Pescennius Niger'e karşı Anadolu'da yapmış olduğu savaşlar, savaşın yapılmış olduğu bölgeler bakımından Büyük İskender'in Perslerle yapmış olduğu savaşı hatırlatır şekilde iki bölgeyi, Bithynia ve Kilikia'yı öne çıkardı. Bithynia'daki ilk çarpışma Kyzikos (=Erdek) yakınında oldu. 193 yılı sonbaharında yapılan bu savaştan galip ayrılan taraf, Severus'un Tiberius Claudius Candidus adlı Numidialı generalinin komutasındaki ordusu oldu¹². Candidus'un zaferi, bu sırada Perinthos'daki karargâhında bulunan Septimius Severus'un ikinci kez *imparator* olarak selamlanmasını sağladı¹³. Niger'in generali Aemilianus, yenilgiden sonra kaçtı. Muhtemelen Byzantion'da bulunmakta olan Pescennius Niger'e ulaşmak istiyordu. Bu sırada Niger, Perinthos'a yaptığı saldırılardan bir sonuç alamamış Byzantion'a dönmüştü. Fakat Aemilianus ona ulaşmadan yakalandı ve Candidus tarafından öldürüldü¹⁴.

Bithynia'daki ikinci savaş Nikaia (=İznik) ile Kios (=Gemlik) arasındaki dar bir geçitte, muhtemelen iki kenti bir birine bağlayan yolu geçtiği Askania Gölü'nün (=İznik Gölü) güney kıyısında yapıldı. Zira

IV/1, 19 vd.

¹⁰ Cassius Dio, LXXV.6.4 vd. Herodianus III.2. 1 vd. SHA, *Severus* VIII.15-16. Ayrıca bk. Magie, 670, 1538.

¹¹ Dio, LXXIV 11 vd. Ayrıca bk. Aşağıda n.64 vd.

¹² Cassius Dio (LXXV 6.4), Herodianus (III.2.1-5) ve SHA (*Severus* VIII.15 vd.) bu savaştan söz ederler. Ancak onların hiç birisi savaş ile ilgili ayrıntıya girmez. Ayrıca bk. bk. Magie 1950, 1539. Birley 1999, 110 ve 112.

¹³ Mattingly-Sydenham 1936, IV/1, 60. Septimius Severus, ikincisini Kyzikos yakınındaki savaştan sonra, üçüncüsünü Nikaia'daki Savaştan sonra, dördüncüsünü İssos savaşıdan sonra aldı.

¹⁴ Bk. Yukarıda n. 12. Niger'in Perinthos'a saldırısı ve Byzantion'a dönüşü için bk. Cassius Dio, LXXV.6.3. (Niger'in Byzantion'a dönüşüne olumsuz bir elametinden dolayı ima edilir. Bir kartal bir askeri sancağın üstüne konmuş ve yakalınca kadar orada kalmıştı).

savaşın yapıldığı bu yer hakkında bilgi veren eskiçağ tarihçisi Cassius Dio, Nikaialıdır. Bu nedenle Septimius Severus döneminde consullüğe kadar yükselmiş olan Dio'nun savaşın yeri konusunda anlattıklarının doğru olmadığını düşünmek için bir neden yoktur¹⁵.

Niger'in ordusu Askania Gölü'nün güney kıyısındaki düzlükleri, Candidus'un ordusu tepeleri tutmuştu. Bulunduğu yerin verdiği avantajı iyi kullanan Septimius Severus'un generali Ti. Claudius Candidus komutasındaki ordu, bir kez daha savaştan galip ayrılan taraf oldu. Niger'in kendi komutasındaki ordusunun bu savaşta tamamen imha olmasına gece karanlığı engel oldu. Yenilen Niger, imha olmaktan kurtulan ordusuyla birlikte kaçıp, Suriye'ye döndü¹⁶. Zafer haberi 31 Ocak 194 yılında Roma'ya ulaştırıldı¹⁷. Bu nedenle bu savaşın 193 yılının Aralık ayı sonlarına doğru yapılmış olması gerekir.

Nikaia yakınında yapılan bu savaşta da ordusunun başında olmayan, Perinthos'daki karargâhında kalmaya devam eden Septimius Severus, ordularınca üçüncü kez *imparator* ilan edildi ve bu ilan diğerleri gibi sikkelere yansıtıldı¹⁸. Pescennius Niger'in peşine düşen Septimius'un generali Cornelius Anullinus kışın Toros Dağlarındaki geçitlerden birisinde, muhtemelen Gülek Boğazı'nda, bu geçidi tutmakta olan Niger'in ordusuyla karşı karşıya geldi. Niger'in buradaki birlikleri, ondan aldıkları emir gereğince Severus'un ordularının durdurulması için barikat kurmuşlardı. Galiba Pescennius Niger, Septimius Severus'a karşı yapmayı tasarladığı yeni bir savaşın gerektirdiği hazırlıkları tamamlayabilmek için zaman kazanmayı hesaplıyordu. Öyle görüyor ki o, Toros Dağlarına geri dönmek dışında, amacına ulaştı. Niger'in birlikleri, Anullinus komutasındaki ordunun karlarla kaplı olan bu geçidi aşmalarına kış boyunca izin vermediler. Ancak baharın gelmesiyle birlikte yağın yağmurlar, barikadı zayıflattı ve Anullinus geçidi aştı. Buradaki savaş konusundaki tek kaynağımız Herodianus'tur¹⁹. Çünkü Cassius Dio, Nikaia yakınındaki savaşı anlattıktan hemen sonra "Kilikia Kapıları (=Pylais)" yakınında dediği İssos Savaşı'nı anlatmaya başlar²⁰.

Severus'un ordusu, Toros dağlarındaki barikadı aştıktan hemen sonra Kilikia Ovasına indi²¹. Anadolu toprakları üzerinde yapılan son savaş, Dio Cassius ve Herodianus'a göre, burada, Büyük İskender'in Pers kralı Dareios'u yenmiş olduğu İssos'ta (=Deli Çay) meydana geldi. Bu iki kaynaktan ikincisi, savaşın yapıldığı yerin büyük bir ova olduğunu söyler.

¹⁵ Cassius Dio, 193/4 yılında Praetorluk, 205/6 yılında consulluk yaptı. Bk. Grant 1996, 87.

¹⁶ Cassius Dio, LXXV.6.4vd. Herodianus, III.4.2. SHA, *Severus* IX.1-2.

¹⁷ Birley 1999, 110.

¹⁸ Bk. Yukarıda n. 13..

¹⁹ Herodianus, III.2.10; III. 3.1-2; III. 3.6-8.

²⁰ Cassius Dio, LXXV.7.1 vd.

²¹ Herodianus, III.3.8.

Ancak Dio Cassius'a göre savaşın yapıldığı yer, onun "kapılar" dediği Kilikya-Syria geçidinde, dağ ve deniz arasındaki küçük Issos Ovasının güneyidir. Septimius Severus'un ordusunun komutanları Valerianus ve Anullinus'tu. Pescennius Niger, ordusunun başındaydı²².

Dio Cassius'un savaşın yapıldığı Issos Ovası konusunda anlattıkların doğru olduğu tespit edilmiştir²³. Ancak bu savaşın tam olarak hangi tarihte yapıldığı bilinmiyor. 194 yılının Mart ayında ya da en geç Nisan ayında yapılmış olması gerekir. Çünkü Toroslardaki barikatın yağın yağmurların karları eritmesi sayesinde aşıldıktan sonra Kilikya Ovasına inilmişti²⁴.

Pescennius Niger, Issos'ta, kış boyunca karargâhı olarak kullandığı Antiokheia'da bulunduğu sırada toplamış olduğu büyük bir ordunun başındaydı²⁵. O, Issos'daki bu savaşın başlangıcında, hem asker sayısı hem de tuttuğu mevki bakımından rakibinden üstündü. Fakat savaş sırasında patlak veren yağmurla karışık fırtınanın Niger'in askerlerinin yüzüne gelmesi ve bu fırtınayı arkasına alan düşman süvarilerinin beklenmedik saldırısı, yenilgiyi getirecek olan ilk büyük darbe oldu. Ardından Niger'in ordusu bozguna uğradı ve 20 bin askeri bu savaşta öldürüldü²⁶. Niger, önce Antiokheia'ya sığındı. Fakat sakinleri tarafından boşaltılmış olan bu kent kendini takip edenler tarafından kısa sürede ele geçirildi. Niger, Parthlara sığınmak umuduyla Fırat Irmağı'na doğru kaçarken yakalandı ve başı uçurulmak suretiyle öldürüldü. Septimius Severus kendisine gönderilen Niger'in kesik başını, bu sırada Byzantion'u kuşatma altına tutmakta olan ordusuna gönderdi. O, bir kazık ucuna geçirilmiş olan bu kesik baş sayesinde kentin direnmekten vazgeçeceğini düşünmüştü²⁷.

Septimius Severus, Issos Savaşı'nda da ordusunun başında değildi. Çünkü Cassius Dio, bu savaşı anlattıktan sonra, Niger'in yakalanmasıyla ilgili olayları anlatmaya geçmeden önce, Septimius Severus'un Pannonia'da bulunduğu sırada buradaki Iupiter tapınağının rahibinin gördüğü rüyadan söz eder ve ardından birden bire Septimius Severus'un kentlerin ve kişilerin cezalandırma ve ödüllendirilmesiyle ilgili cümlesi gelir²⁸. Ancak Septimius Severus'un, Anadolu'daki bu son savaştan sonra, dördüncü kez imparator

²² Cassius Dio, LXXV.7.1-8. Herodianus, III.4.2 vd.

²³ Magie 1950, 1540.

²⁴ Bk. Yukarıda n. 21. Ayrıca tarih konusunda bk. Magie 1950, 1539 v. Birley 1999, 112.

²⁵ Niger'in karargahının Antiokheia'da olduğu konusunda bk. SHA, *Severus*, IX.4-5. Herodianus, III.3.3-4. Ordunun büyüklüğü konusunda bk. Cassius Dio, LXXV .7.5-6. Herodianus, III. 4.1.

²⁶ Cassius Dio, LXXV.7. 2-8 (savaşın ayrıntılı anlatımı); LXXV.8.1 (Niger'in Savaşta ölen askerlerinin sayısı). Ayrıca bk. Herodianus, III.4.1-7.

²⁷ Cassius Dio, LXXV.8.3-4. Herodianus, III.3.4 vd. SHA (*Severus*, IX. 1.)'ya ve Eutropius'a (VIII.18.4) göre Niger Kyzikos'ta öldürülmüştür.

²⁸ Cassius Dio, LXXV.8.2 (Rüya); 8.4 vd. (kentlerin cezalandırıldığı ve ödüllendirildiği).

olarak selamlandığı ve bu selamlamanın sikkelere yansıtıldığı kesin olarak bilinmektedir²⁹.

İmparator Septimius Severus, Pescennius Niger'e karşı yapmış olduğu bu savaşlar da dâhil, doğuya yaptığı seferler sırasında hiç bir zaman Anadolu'da uzun süre oyalanmadı. Ancak doğu-batı istikametinde yapmış olduğu dört yolculuğunun üçünde Anadolu içinden geçen yolları kullandı. İkinci rakibi Clodius Albinus'un ortadan kaldırılmasında sonraki Doğu seferi için seçtiği yol, deniz yoluymdu. O zaman İtalya'dan Brindisium limanında gemiye binerek ayrılan Septimius Severus, Kilikia'daki Aigai (=Yumurtalık) limanında karaya çıkmış ve oradan kara yolunu kullanarak Antiokheia'ya ve nihayet Mezopotamya'ya ulaşmıştı. Ancak o zaman da kendisinin önce yola çıkan ordusu kara yolunu kullanmış ve Anadolu'dan geçmişti³⁰.

Septimius Severus, Anadolu yollarını ilk kez Niger'e karşı yaptığı savaş nedeniyle kullandı. Bu ilk yolculuk, Nikaia-Kios arasındaki Askania Gölü yakınındaki zaferinden sonra Pescennius Niger'in peşine düşen ordusunun en azından Toros dağlarını aşmış olduğu tarihten sonra başladı. Pescennius Niger'in öldürülmesinden sonraki bir tarihte Antiokheia'ya ulaştı³¹. Ancak onun Anadolu içinden geçerken, Prusias ad Hypium'dan geçmiş olduğu dışında, takip ettiği yolun hangisi olduğu kesin olarak tespit edilebilmiş değildir. Çünkü Septimius Severus'un ordusunun Bithynia, Galatia ve Kappadokia'yı güzergâh olarak kullanmış olduğunu söyleyen Herodianus dışındaki antik edebi kaynaklar onun kendisinin bu yolculuğundan söz etmediler. Epigrafik ve numismatik bilgiler de yol konusundaki bu sorunu çözmede yeterli değildir. Antik edebi eserlerin bu konudaki sessizliği belki onun Anadolu içinden yaptığı tüm yolculuklarında aynı güzergâhı kullanmış olmasındandır. Eğer böyleyse onun hem 193 yılı sonunda başlayan ilk doğu seferi için kullandığı güzergâhın hem de 195 yılında bu seferinden dönerken kullanmış olduğu güzergâhın Bythynia-Galatia-Kappadokia- Toros Dağları-Kilikia Kapıları- Syria güzergâhı olması gerekir³². Çünkü onun 202 yılındaki ikinci doğu serinden dönüş yolculuğunda, yani batı-doğu, doğu-batı yönünde yaptığı dört yolculuğunun sonuncusunda, Anadolu içinden geçerken takip ettiği güzergâhın bu güzergâh olduğuna işaret eden bilgi ve belge mevcuttur.

²⁹ Bk. Yukarıda dn. 13. IMP III lejantlı sikkeler ve tarihi için bk. Mattingly-Sydenham 1936, IV/1, 60, 96 no. 40 vd.

³⁰ SHA, *Severus* XIV.2 (ordusunu da denizden sevk ettiği ifade edilmiştir ki bu doğru değildir.). Ayrıca bk. Hasebroek 1921, 111 vd. Birley 1999, 129.

³¹ Bk. Yukarıda n. 24 (Antiokheia'yı (=Antakya) karargâh olarak kullandı).

³² Prusias Hippium için bk. *IGRR* III 60 ve 62 (Septimius ve oğlu Caracalla'nın buradan geçtiği ifade edilmiştir). İlk yolculuğun Bithynia-Galatia-Kappadokia üzerinden olduğu konusunda bk. Herodianus, III. 3.1. Yol konusundaki farklı görüşler için bk. Hasebroek 1921, 59 vd. Magie 1950, 1542.

Septimius Severus, Anadolu içinden geçen bu son yolculuğu için Antiokheia'dan hareket etmiş, Kappadokia'daki Tyana'da (=Kemerhisar) mola vermişti. Burada buldukları sırada imparatorun Muhafız Alayının komutanı (=Praefectus) olan en yakın adamı Plautianus hastalanmış, imparator ve eşi Iulia Domna onu ziyarete gitmişlerdi. Fakat Plautianus'un muhafızı, yalnızca imparatorun kendisinin içeriye girmesine izin verdi. İmparatoriçe Iulia Domna ve imparatorun yanında olan diğerleri içeriye alınmadı. Iulia Domna, bu olaydan sonra zamanını sofistlerle edebiyat ve felsefe sohbetleri yaparak geçirdi³³. Bu sofistlerden birisi Philostratus idi. O, Tyanalı (Kemerhisar) Apollonios'un yaşamını anlatan bir eser yazdı. Philostratus, bu eserini imparatoriçenin (=Augusta) arzunu yerine getirmek için kaleme almıştı³⁴. İmparatorun buradan Arkhelais'e (=Aksaray) ve oradan Parnassos (=Parlasan) yoluyla Ankyra'ya (=Ankara) ulaşmış olması gerekir. Zira biz imparatorun ilk doğu seferinden dönerken de Ankyra'dan geçmiş olabileceğine işaret eden bir epigrafik belgeye sahibiz. Bu epigrafik belge Ankyra'da bulunan bir mezar taşıdır. 3 Eylül 195 yılına tarihlenmiş olan bu mezar, Septimius'un Geminae adlı on numaralı lejyonunun (=legio X Geminae) Ulpus Maximus adlı askerine aittir. Bu asker, lejyonun Ankyra'dan geçişi sırasında ölmüştü³⁵. İmparator, Galatia'dan Bithynia'ya geçti. Burada o, Cassius Dio'nun memleketi Nikaia'yı ziyaret etti ve Askania Gölü'nün balıklarından yedi³⁶. Onun Anado'u'dan son kez geçtiği bu yolculuğunda ziyaret ettiği yerlerden birisi de hemşerisi Kartacalı Hannibal'in öldüğü ve gömüldüğü Libyssa (=Gebze yakını) denilen yerd. İmparator burada Hannibal için, onun ölümünden 385 yıl sonra beyaz mermerden bir mezar inşa etti³⁷. İmparatorun dönüş olculuğunda içinden geçtiği son kent, Byzantion oldu.

Hem Septimius Severus'un hem de ondan önce Niger'i yakalamak ümidiyle hızla Bithynia'dan ayrılmış olan ordusunun takip ettiği yolun ve sonraki gidiş-dönüşlerde kullanılan yolun sözünü ettiğimiz güzergâh olmadığını düşünmemizi gerektirecek bir neden bulunmamaktadır. Zira bu güzergâh, Yani Nikaia - Dorylaeion (=Eskişehir) (ya da Iuliopois =Bolu) –

³³ Cassius Dio, 76.15.6 vd

³⁴ Bowersock 1969, 100 vd. Grant 1996, 74 vd.

³⁵ Bosch 1967, nr.213. Severuslar döneminde Ankyra'dan geçen yolun kullanıldığına delil teşkil eden bir başka mezar da imparator muhafız askerlerinden (= Equites Singulares Augusti) birisine aittir. Noricum doğumlu olan bu asker Ankara'dan geçerken ölmüş ve burada gömülmüştür. Bk. Bosh 1967, nr. 182.

³⁶ Cassius Dio, LXXVI.15.3 vd. Herodianus, III.5.3.

³⁷ Cassius Dio, XVIII.65.7. Ayrıca bk. Birley 1999, 142. Hannibal, İ.Ö. 183 yılında Romalı elçilerin kendisini yakalamak için gelmiş olduğunu öğrenince gizlendiği sığınağında zehir içerek öldü. Bk. Cornelius Nepos, "Hamilcar ve Hannibal" (çev. M. Ali Kaya). *Bulleten LIV/211* (1991), 1231. Ayrıca onun ölümüyle ilgili kaynaklar ve mezarı için bk. Mansel 1968, 527 vd.

Ankyra – Parnassos - Arkhelais - Tyana -Tarsus- Antiokheia, Anadolu içinden geçen dört önemli ana yoldan birisidir³⁸ ve Syria'ya ulaşmak için diğer üç anayoldan hiç birisi bu yoldan daha kestirme değildir. Öyle görülüyor ki, Nikaia ve Ankyra arasındaki iki güzergâh, yani Nikaia-Dorylaeion-Pessinus-Ankyra ya da Nikaia – Iuliopolis - Krateia (=Gerede) - Ankyra yolları imparatorun yolculuklarında birbirinin alternatifleri oldular³⁹.

İmparator, İssos Zaferi'nden sonra Antiokheia'ya gitti. Daha sonra o, buradan Mezopotamya'ya geçti. Ancak onun Mezopotamya'ya hareketi 194 yılı sonlarından önce olmadı. Dolayısıyla biz, imparatorun bu yılın Nisan ayından sonraki kısmını nasıl değerlendirdiğini bilmiyoruz. 195 yılında kesinlikle Mezopotamya'da olan Septimius Severus, burada Niger taraftarı kent ve kişileri cezalandırmış, Adiabene ve Araplara karşı elde ettiği başarıları dolayısıyla *Adiabenicus* ve *Arabicus* (ya da *Adiabenicus Parthicus* ve *Arabicus Parthicus*) zafer unvanlarını almış, Osrhoene'de yeni bir Roma eyaleti kurmuştu⁴⁰. Septimius'un kendisinin ikinci doğu seferi için yeğlediği yol ise daha önce belirtmiş olduğumuz gibi deniz yoluymuştu. O, deniz yoluyla Kilikia'ya gitti ve Aigai'da (=Yumurtalık) Anadolu topraklarına ayakbaştı. Oradan Antiokheia (=Antakya) üzerinden Mezopotamya'ya geçti. Septimius bu seferi dolayısıyla yaklaşık beş yıl doğuda kaldı⁴¹.

Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, Septimius Severus'un lejyonları Doğu'da yaptığı savaşlar nedeniyle dört kez Anadolu içinden geçti. Hiç kuşkusuz onların ihtiyaçları içinden geçtikleri yerleşim birimlerince karşılandı. Çünkü Roma birliklerinin ihtiyaçlarının, yani yiyecek, giysi, ev ve hatta askeri teçhizatla ilgili eşyalarının içinden geçtikleri yerleşim birimlerince karşılanması, vergi karşılığı olarak zorunluymuştu⁴². Ancak bu yükümlülüğün yerleşim birimlere maliyetinin ne olduğu sorusunun yanıtını vermek zordur. Öte yandan özellikle iç savaşın yaşandığı 193–194 yılında bu yükümlülüğün onlara büyük bir külfet getireceği tahmin edilebilir. Komutanlarınca kasten göz yumulması sonucunda ya da onların kontrolü dışında gerçekleşebilecek yağmaların olabileceğini düşünülürken bu tahmine inanmak zor olmayacaktır. Ancak yolların üzerinde ya da yakınında olan yerleşim birimleri, hiç kuşkusuz yalnızca ekonomik külfetten sıkıntı çekmediler. Askerlerin kadınlara, kızlara yönelik tacizleri onların içinden

³⁸ Dört önemli anayol için bk. Mitchell 1993, I, 127 vd.

³⁹ Iuliopolis (=Bolu) yolunun kullanılmış olabileceğinin en iyi delili imparatorun ilk yolculuğunda Prusias Hypium'dan geçmiş olduğunun bilinmesidir. Bu yol Krateia (=Gerede) üzerinden Iuliopolis'e ulaşır. Bk. Magie 1950, 1542. Prusias ad Hypium için bk. Yukarıda n.32.

⁴⁰ Cassius Dio, LXXV 14.6 vd. Herodianus, III.5. SHA, *Severus* IX.5 vd. Osrhoene eyaleti için bk. Wagner 1983, 110 vd.

⁴¹ Septimius'un denizden yolculuğu için bk. Yukarıda n.30

⁴² Magie 1950, 547, 677. Septimius Severus tarafından, askerlerin ihtiyacını karşılamak için kurulmuş olduğu düşünülen *Annona Militaris* için bk. Mitchell 1993, I, 252.

geçtikleri yerleşim birimlerinde duygusal yaraların açılmasına, moral bakımından bir çöküşe neden olmuştur. Ancak ordunun geçişlerinin tamamen olumsuz sonuçlar doğurmuş olabileceğini de düşünmek doğru değildir. Çünkü Roma'nın paralı askerleri yalnızca tüketiciydiler. Bu nedenle onlar, içinden geçtikleri bölgelerde ticaretinin canlanmasına ve pazar hacminin genişlemesine yol açmış olabilirler. Zira yollara yakın yerleşim birimleri, ürettikleri her türlü ürünü belki en iyi şekilde değerlendirebilecekleri, bu ürünlerini çok kolayca satıp tüketebilecekleri fırsatı, paralı Roma lejyonlarının yürüyüşleri sırasında ya da dinlenmek için yürüyüşlerine ara verdikleri sırada bulmak imkânına sahiptiler.

Roma İmparatorluğu'nun eyaletler için yaptığı en önemli harcama kalemlerinden birisi, en azından Septimius Severus'tan önce, yol yapım, bakım ve onarımdır. Çok büyük bir iş gücü ve parasal maliyet gerektiren bu inşa faaliyetlerinden valiler sorumluydu. Gerekli masraflar ise Roma hazinesinden karşılanırdı. Septimius Severus öncesi Roma imparatorları döneminde yapılan ya da onarılan yollar üzerindeki mil taşlarında her zaman valilerin adlarının yer alması bundandı. Ancak öyle görülüyor ki, Septimius Severus'un imparatorluğu döneminde bu politik teamül terk edildi⁴³. Nitekim Thrake legatusu Q. Sicinius Clarus'un denetiminde Alexandropolis ve Traionopolis kentlerinin sınırları içindeki köylülerin, her iki kente aynı uzaklıkta olan *Via Agnata*'yı (=Agnatius yolunu) 205 yılında tamir ettikleri bilinmektedir⁴⁴. Benzer bir yol tamiri bir procuratorun denetiminde Lydia'daki Amyzon halkı tarafından yapıldı⁴⁵. Smyrna-Sardeis arasındaki yolun yapımını ise Smyrna kenti üstlendi⁴⁶. Ayrıca Septimius Severus ve sonraki Roma imparatorları dönemine ait pek çok mil taşında yolu yapanın ya da tamir ettirenin vali olmadığı görülür. Artık mil taşlarında ekseriyetle imparatorun adları yer alır⁴⁷. Yol yapımıyla ilgili olan bu yenilik, öyle görülüyor ki Septimius Severus'tan sonra gelenekselleşti ve kentlerin düzenli olarak ilgilenmesi gereken görevleri arasına girdi. Zira 3. Yüzyıl boyunca çok sayıda kentin adının yer aldığı mil taşlarında, bu kentlerin yol yapmış ya da tamir etmiş olduklarına ve imparatorların adlarına yer

⁴³ Magie 1950, 547 (Septimius Severus öncesi yollar), 677 (eski uygulamanın terk edilmiş olduğu). Ancak valilerin yol yapmaları yasaklanmış değildi. Nitekim Galatya Eyaleti valileri hem Septimius Severus döneminde hem de ondan sonra yol yapım ve tamiriyle ilgilemeye devam ettiler. Bu valilerden birisi L. Petronius Verus, diğeri L. Iulius Apronius Moenius Pius Salamallianus'tur. İlki 197/8 yılında ikincisi 222-226 yıllarında valilik yaptı ve onlar Pompeiopolis (=Taşköprü) ve Neoklaudiopolis (=Vezirköprü) arasındaki yolu tamir ettiler. Bk. Kaya 2000, 181.

⁴⁴ Mitchell 1994, I, 127 n. 64.

⁴⁵ Magie 1950, 677.

⁴⁶ IGRR IV 1482, 1483.

⁴⁷ Magie 1950, 677, 1546 vd.

verdikleri görülür⁴⁸. Thyateira (= Akhisar) bu dönemde yol yapmış olduğu bilinen kentlerden yalnızca birisidir⁴⁹. Septimius Severus döneminde yol yapımı ve tamiriyle ilgili faaliyetler, tüm Anadolu'yu kapsayacak şekilde yürütülmüştür⁵⁰.

Septimius Severus'un Anadolu'daki ilk icraatlarından birisi, eyaletlere yeni valiler atamak oldu. Bu valilerden birisi, Q. Venidius Rufus'tu. O, Kilikia Eyaleti valiliğine atandı⁵¹. Bir diğeri daha önce Moesia ve Dakia'da procurator, Roma'da Annonia Praefectus'u olarak görev yapmış olan Claudius Xenophon'du. Onun yerine aldığı Asia Eyaleti valisi, Asellius Aemilianus'tu. İç savaşa Pescennius Niger'in generali olarak katılmış olan Aemilianus, daha önce belirtmiş olduğumuz gibi Kyzikos yakında Septimius Severus'un Ti. Claudius Candidus ve Lucius Marius Maximus adlı generallerin komuta ettiği ordu ile yaptığı savaşta yenilmiş ve kaçarken yakalanıp öldürülmüştü⁵². Böylece Asia Eyaleti, bir Procuratora teslim edilerek Roma senatosunun eyaleti olmaktan çıkarılmış oldu. Bu eyalete bir procurator'un vali olarak atanmış olmasının nedeni malikânelerdi. Septimius Severus'un Asia Eyaleti'nde, en azından imparator ilan edildikten sonra, şahsen sahip olduğu malikâneler olabilir. Septimius Severus bu malikânelere muhtemelen öldürttüğü rakiplerinin ve onları destekleyen senatörlerin mülklerine el koyarak sahip olmuştu. Onun Romalı senatorlerin çoğunun mülkünü (=ousias) elinden almış olduğu antik edebi kaylarda vurgulandı. Ayrıca bu eyalette, vergileri senatonun hazinesine giden malikâneler vardı⁵³. Çünkü Asia Eyaleti'nin topraklarına Roma halkının mülkü olarak itibar ediliyordu. Açıkçası bu atamayla imparator, hem şahsen sahip olduğu malikânelerin kiralalarını almak hem de Asia Eyaleti'nin gelirlerinin imparator hazinesine gönderilmesini sağlamak istemişti⁵⁴. Ancak eyalet yönetiminin bir procuratora bırakılması geçiciydi. Claudius Xenophon'dan sonra eyalet, yeniden proconsullerin yönetimine bırakıldı. Bunlardan birisi, ünlü Praetoria

⁴⁸ Magie 1950, 1546 n.30. Jones 1940, 140 vd.

⁴⁹ *IGRR* IV 1166.

⁵⁰ Bu yollar konusunda geniş bilgi için bk. Magie 1950, 1545 vd. Ayrıca bk yukarıda n. 43.

⁵¹ Alföldy 1968, 153. Birley 1999, 114.

⁵² Bk. Yukarıda n.14. procurator Claudius Xenophon için bk. Birley 1999, 110.

⁵³ Broughton 1959, 656, 905. Magie 1950, 681. Ayrıca imparatorluk genelinde Septimius'un eyalet aristokrasisinin malikanelerini kamulaştırmış olduğu konusunda bk. Plautner 1918, 189 vd. Hasebroek 1921, 130 vd. Rostovtzeff 1979, 409 vd. Senatörlerin mal ve mülklerini el koymuş olduğunu vurgulayan antik edebi kaynaklar şunlardır: Cassius Dio (LXXV.8.4), SHA (*Severus* XII. 1 vd.).

⁵⁴ Nitekim imparator Asia Eyaleti'nin procurator rütbeli bu valisini diğer rakibi Clodius Albinus'u ortadan kaldırdıktan sonra Afrika Eyaleti'ne aynı amaçla gönderdi. Tam olarak ona verilen görev "*procurator ad bona cogenda in Afrika*"=Afrika'da müsadere edilecek malikaneler için Procurator" idi. Bk. Birley 1999, 126. Ayrıca bk. SHA, *Severus* XII.4 (=burada Septimius Severus tarafından müsadere edilen malikanelerin işleriyle ilgilenecek yeni (=ilk kez) bir procuratorluk [=procuratio rerum privatarum] kurulduğu ifade edilmiştir).

Muhafız Alayı Praefectus'u Fulvius Plautianus'un öldürülmüş olduğu tarihte Asia Eyaleti valiliği yapmakta olan Peto Apronianus'tu. İmparator Septimius Severus'un Plautianus'un ölümünden sonraki kuşularının kurbanı olanlardan birisi de bu valiydi. Cassius Dio'ya göre Apronianus'un öldürülme nedeni hemşiresinin rüyasında onu imparator olarak görmesi ve bu rüya üzerine, iddiaya göre, Apronianus'un büyüye başvurması olmuştu. Ancak onu ölüme mahkûm eden resmi suçlama, valisi olarak görev yaptığı Asia Eyaleti'nde olmamasıydı⁵⁵. Septimius Severus, Niger'i destekleyen Bithynia Eyaleti'ne ise Fabius Cilo'yu atadı. O, Albinus'a karşı yapılan savaş öncesinde, 195 yılı sonuna kadar vali olarak Bithynia'da kaldı. Bu tarihte Bithynia'dan ayrıldı ve Yukarı Moesia'ya gitti⁵⁶. Ayrıca imparator, Anadolu'daki hiç bir eyaletin sınırlarını değiştirmede. Ancak Suriye eyaletini, ilk doğu seferi sırasında Syria Koele ve Syria Phoenike olmak üzere ikiye ayırmıştır. Antiokheia (=Antakya), bu iki Syria eyaletinden ilkinin sınırları içindedir. Ancak daha önce belirtmiş olduğumuz gibi artık Antiokheia eyalet başkenti değildir⁵⁷.

Niger'in Nikaia ve Kios arasındaki Askania gölü civarındaki mağlubiyetinin ardından Anadolu'daki tüm Roma eyaletlerinin kentleri Septimius Severus'a terk edilmişti. Bu nedenle bu tarihten itibaren Septimius Severus'un icraatlarından birisi de kentleri cezalandırmak ya da ödüllendirmek oldu. Niger taraftarı kentler cezalandırılacak, kendisini destekleyenler ödüllendirilecekti. Ancak bu uygulama yeni değildi. İç ve dış savaşlar sırasında taraf tutma konusunda hata yapanlar cezalandırılır, düşmana destek vermeyerek direnenler ödüllendirilirdi. Başka bir ifadeyle ödüllendirme ve cezalandırma, Roma'da egemenlik politikası çerçevesinde başvurulan eski bir uygulamaydı. İ.Ö. 190 yılında yapılan Magnesia Savaşı sonunda Anadolu'daki kent devletleri için uygulanan politika bu olmuştu. Sulla, Birinci Mithridates Savaşı sonunda Asia Eyaleti'nde ve Octavianus (sonra Augustus) İ.Ö. 40 yılında Antonius taraftarı olan Etrüsk kenti Perusia'ya aynı şeyi yapmıştı. Dolayısıyla kentler, taraf tutma konusunda yapacakları hatanın büyük sıkıntı olarak kendilerine döneceğini biliyordu. Nitekim İç savaşın başında Niger'i destekleyenler, onun ilk başarısızlığının ardından taraf değiştirip, Septimius Severus'un teveccühünü kazanabilmenin yollarını aradılar. Taraf değiştiren bu kentlerden birisi Nikaia (=İznik) idi. Nikaia, desteklediği Niger'in generali Asellius Aemilianus'un Nikaia-Kios arasındaki Askania Gölü'nün güney kıyısında yapılan savaşta yenilmesinden

⁵⁵ Cassius Dio, LXXVII.8.1. SHA, *Severus* XV.5 (Apronianus'un öldürülmesi ima ediliyor ve Septimius tarafından öldürülmüş olan bir çok kişi sayılıyor) . Magie 1950, 678. Birley 1999, 165.

⁵⁶ Birley 1999, 110, 121. Miller 1971, 7.

⁵⁷ Cassius Dio, LV.23.2 (Cassius Dio, eyaletin ikiye bölünmüş olduğu konusunda tek antik edebi kaynaktır).

sonra Severus'un zaferini, onun adıyla bastıkları sikkelerle kutladılar⁵⁸. Fakat kent şiddetli bir şekilde cezalandırılmaktan kurtulamadı⁵⁹. Kesin olarak cezalandırıldığı bilinen diğer kentlerden birisi Byzantion, diğeri Antiokheia idi. Her ikisi de Niger'in karargâhı olmuştu⁶⁰. Septimius Severus, kendisine karşı direniş sergileyen Antiokheia'nın önceden sahip olduğu tüm ayrıcalıklarını alarak Suriye Eyaleti'ndeki önemli konumuna son verdi⁶¹. Antiokheia'dan daha önce Niger'e ödediği verginin dört kat daha fazlasını talep etti. Ancak bu ceza yalnızca Antiokheia'ya değil Niger'i desteklemiş olan tüm kentlere verilen ceza idi⁶². Böylece Septimius Severus, askerlerine vaat ettiği parayı Antiokheia ve Niger'e destek veren diğer kentler sayesinde elde etme imkânına sahip olmuştu. Artık Suriye Eyaleti'nin başkenti Antiokheia değil Laodikeia idi. Ancak Laodikeia, tüm Suriye'nin değil yalnızca Syria Koele'nin başkentiydi. Çünkü imparator, eyaleti ikiye ayırmıştı. Antiokheia'daki darphane, para basımını durdurdu⁶³. Byzantion ise yaklaşık iki yıl Severus'un ordusunun kuşatmasına direndi. Fakat açlık yüzünden, 195 yılı sonlarında, kenti kuşatma altında tutan Septimius'un generali Marius Maximus'a teslim olmak zorunda kaldı. Bu arada kentin vatandaşları denizden gemilerle veya karadan kaçmanın yollarını buldular. Fakat ele geçirilen tüm askerler ve kamu görevlileri Romalılar tarafından öldürüldü. Byzantion'un duvarları yıkıldı ve nihayet Byzantionluların mal ve mülklerine el koyuldu. Byzantion'un kent statüsüne son verilip hem kent merkezi hem de kente ait olan topraklar Perinthoslulara bağışlandı ve Byzantion'a köy muamelesi yapıldı⁶⁴. Byzantion'un ele geçirilmesinden sonraki durumunu ayrı bir şekilde tanımlayan Cassius Dio, gördüğü manzarayı son olarak şu cümleyle özetler: "sanki Romalılar tarafından değil de başka halklar tarafından ele geçirilmiş gibiydi"⁶⁵.

İmparator Septimius Severus, Byzantion'un düşmüş olduğu haberini Mezopotam'dayken öğrendi ve kendisini sevindiren bu haberi askerlerine

⁵⁸ Magie 1950, 670., Birley 1999, 112. Herodianus'a (III.2.8) göre Nikomedia kenti, Kyzikos Savaşı'ndan hemen sonra Septimius Severus'a elçilerini gönderip onun tarafında yer aldıklarını söylediler. Bu sırada Nikaia, Nikomedia'nın rakibi olması nedeniyle hala Niger'i destekliyordu.

⁵⁹ Birley 1999, 141.

⁶⁰ Bk. Yukarıda n. 7 (Byzantion), 25 (Antiokheia).

⁶¹ Birley 1999, 140.

⁶² Cassius Dio, LXXV .8.4. Ayrıca bk. Magie 1950, 672.

⁶³ Mattingly-Stdenham, IV/1, 57 vd. Syria Eyaleti'nin ikiye ayrılmış olduğu konusunda bk. Yukarıda n.57.

⁶⁴ Cassius Dio, LXXV. 14.3-5. Herodianus, III.6.9-10. Byzantion ve Antiokheia (Antakya)'nın köy (=kome) konumuna indirilmesi Roma tarihinde ilk değildir. III. Mithridates savaşı sırasında Armenia'nın kraliyet merkezlerinden birisi olan Tigranokerta'ya Lucullus tarafından aynı şey uygun görülmüş, yani köy konumuna indirgenmişti. Bk. Mitchell 1993, I, 179.

⁶⁵ Cassius Dio, LXXV. 14.5.

“Byzantion’u da aldık” diyerek duyurdu⁶⁶. Haber kendisine Aizanoi (=Çavdarhisar) kentinin elçileriyle aynı zamanda ulaştı⁶⁷. İmparator, bu kentin savunmasında büyük rol oynayan Priscus adlı Nikaialı bir mühendisten Hatra kuşatmasında yaralandı. Hatralıların yakmayı başaramadığı kuşatma makineleri yalnızca onun tasarlayıp yaptığı makinelerdi⁶⁸.

Septimius Severus, Byzantion düştükten sonra ordusu tarafından bir kez daha *imparator* olarak selamlandı. Böylece o, tahta çıkmış olduğu tarihten itibaren sekizinci kez imparator ilan edilmiş oluyordu⁶⁹. Bu selamlamalardan ikincisi ve üçüncüsü Bythynia’daki savaşlardan sonra, dördüncüsü Issos Savaşı’ndan sonra gerçekleşmişti⁷⁰.

Septimius Severus’un cezalandırdığı diğer kentlerin hangileri olduğunu kesin olarak söylemek zordur⁷¹. Çünkü antik edebi kaynaklar cezalandırılmış ya da ödüllendirilmiş olan kentlerin bir listesini vermiş değildir. Ancak onun tarafından cezalandırılmış olduğu kesin olarak bilinen üç kent, yani Nikaia, Antiokheia ve Byzantion, imparatorun Mısır gezisinden sonra Roma’ya dönüşü sırasında, 202 yılının ikinci yarısından itibaren affedildiler. Böylece tarih yazarı Dio Cassius’un memleketi olan Nikaia, yeniden eski gururlu günlerine döndü. Cezalandırılmış oldukları tarihten takriben yedi yıl sonra onlar, kendilerini “*En ünlü, en büyük, Roma halkının sadık müttefiki ve dostu, atalarımızın zamanından beri imparatorluk ailesine, Aureliana Antoniniana’ya yakın olan, en dindar kent, Nikomedialıların*” diye övgüyle tanımladılar⁷². Nikaia’nın affedilmesinde Nikaialıların hemşerisi olan Dio Cassius, önemli rol oynamış olabilir. Çünkü o, imparator ailesine yakındı⁷³. Ayrıca o, yazdığı ilk kitabını Septimius Severus’a göndermiş ve imparator, rüyalar ve kehanetlerle ilgili olan bu kitabı beğendiğini Dio Cassius’a gönderdiği bir mektupla bildirmişti. Dio Cassius, Severus’tan teşekkür mektubunu aldığı gece uyuyunca gördüğü rüyadan sonra tarih yazmaya karar verdiğini kendisi anlatır⁷⁴. Ancak Septimius’un cezalandırdığı bu üç kentten diğer ikisini Caracalla’nın isteği üzerine affetmiş olduğu bilinmektedir⁷⁵.

⁶⁶ Cassius Dio, LXXV.14.2-3.

⁶⁷ *IGRR IV* 566. Halfmann 1986, 220.

⁶⁸ Cassius Dio, LXXV. 11.2-3.

⁶⁹ Septimius Severus’un sekizinci kez imparator olarak selamlanmış olduğu zamanda basılmış olan sikkeleri için bk. Mattingly-Sydenham 1936, IV/1, 60, 100 no. 73 vd.

⁷⁰ Bk. Yukarıda n.13.

⁷¹ Cezalandırmalarla ilgili bilgiler için bk. Cassius Dio, LXXV.8.3. Herodianus, III.4.7. SHA, *Severus IX*.8 vd. Ayrıca bu konuda bk. Magie 1950, 672.

⁷² Broughton 1959, 742.

⁷³ Cassius Dio’nun kamu görevleri için bk. Yukarıda n.15.

⁷⁴ Cassius Dio, LXXIII.23.1 vd.

⁷⁵ SHA, *Caracalla I*.7.

Bize kadar ulaşan belgelere itibar edilecek olursa Anadolu'nun tüm kentlerinin Septimius Severus'un imparatorluğu döneminden memnun olduklarını söylemek mümkündür. Zira birçok kent, imparatorun heykellerini dikmiş, onu onurlandıran festivaller, yarışlar ya da agonistik oyunlar (=Agones) düzenlemiş veya kendilerini Severus taraftarı (=Severiana) ilan etmişlerdir. Mytilene, Phokaia (=Foça), Miletos (=Balat), Pisidia'daki Konana (=Gönen) ve Sagalassos (Ağlasun), Phrygia'daki Otreia (=Yanıkören) ve Phrygia Paroreia'daki Pisa onun heykellerini diken kentlerden bazılarıydı⁷⁶. Tarsuslular ise İssos Savaşı'nın yapıldığı yerin yakınından geçen yol üzerine bu zaferi anıtlara bir zafer takı inşa ettiler. Fakat kent bununla yetinmiş değildi. Aynı zamanda onlar imparator Septimius Severus adına olimpiyat yarışları (Severia Olympia), bir agonistik oyun (=commedia) organize etti ve Severiana adını benimseyerek Severus taraftarı olduklarını ilan ettiler⁷⁷. Severiana adıyla düzenlenen benzer bir organizasyon bu dönemde Mazaka-Kaisareia (=Kayseri) ile dostluk antlaşması yapmış olduğu bilinen Smyrna'da (=İzmir) yapıldı⁷⁸. Ancak imparatorun adıyla organize edilen bu etkinlikleri yapanlar, bu kentlerle sınırlı değildi. Nikaia, Perinthos, Hieropolis-Castabala, Olbasa (=Belenli), Oenoanda, Smyrna ve belki Sardeis (=Sard) ve Mazaka-Kaisareia, kendilerinin Severus taraftarı olduklarını ifade etmek için Severia, Severia, Severiana veya Severia Antoninia adlarından birisini kendileri için uygun görüp, bu adlar altında festivaller organize ettiler. Nikomedia'da organize edilen agonistik oyunun adı Megala Severia idi. Severia adını alan Lycus üzerindeki Laodikeia kentinin organize ettiği agonistik oyun Deia Commedia idi⁷⁹. Bir grup kentin, yani Nikaia, Mazaka-Kaisareia, Perinthos (=Çavdarhisar) ve Anazarbus'un organize ettiği bir yeni agonistik oyun ise Philedelphia Severia adını taşıyordu. Asia Eyaleti'nde bir Phrygia kenti olan Aizanoi'un (=Çavdarhisar) kent meclisi ve halkı da imparatorun başarısından duydukları memnuniyeti, 195 yılında, Septimius Severus'a gönderdikleri elçileri aracılığıyla ifade ettiler. Bu tarihte Severus, Mezopotamya'daydı ve oğlu Caracalla'yı Caesar tayin etmişti⁸⁰. Ephesos'ta

⁷⁶ IGRR III 239 (=Pisa), 325 (=Conana), 352 (=Sagalassos), IV 91 (=Mitylene), 693 (=Otreia), 1321 (=Phokaia), 1536 (=Erythrai). Ayrıca bk. Hasebroek 1921, 92 vd. Magie 1950, 1540 n.21.

⁷⁷ IGRR III 879, 880, 882. Magie 1950, 672. Mitchell 1993, I, 221.

⁷⁸ Cadoux 2003, 372.

⁷⁹ Magie 1950, 1540. Mitchell 1993, I, 221.

⁸⁰ SHA 'da (Severus X.3) Caracalla'nın Caesar ilanının Moesia'daki Viminacium'da gerçekleşmiş olduğu görülür. Fakat bu doğru değildir. Bk. Hasebroek 1921, 87 (196 yılı baharına tarihlendi). İmparatorun Aizanoi'a yazdığı teşekkür mektubu için bk. IGRR IV 566. Philadelphia Severia için bk. Mitchell 1993, I, 221. İmparator adıyla anılan oyunlar Septimius Severus dönemine özgü değildi. Önceki imparator dönemindeki kutlamalar Bk.

himayeci olarak ilan edilmiş olan Septimius Severus⁸¹, ayrıca bazı kentler tarafından basılan sikkelerle onurlandırıldı. Hatta onlar, Caracalla'nın *Caesar* tayin edilmiş olduğu tarihe kadar, *Caesar* unvanına sahip olan Britanya valisi Claudius Albinus'u bile unutmadılar. Zira bazı kentlerin bastıkları sikkelerde Clodius Albinus *Caesar* unvanıyla yer aldı. Kios (=Gemlik) ve Nikomedia (= İzmit) kentleri ise bastıkları sikkelerle Septimius Severus ile birlikte genel bir zenginliğin geldiğini vurguladılar⁸². 193-194 yılındaki iç savaşta Septimius Severus'u desteklemiş olan Nikomedia, hiç kuşkusuz savaştan zaferle ayrılan tarafın Septimius Severus olması nedeniyle en büyük sevinci yaşayanlardan birisiydi. Çünkü bu savaşı yalnızca Niger kaybetmemiş, onunla birlikte rakibi Nikaia da yenilmişti. Artık eyaletin *birinci kenti* olma onurunun Nikaia'da kalması söz konusu olamazdı. Septimius Severus, kendisini destekleyen bu kenti "*Eyaletin metropolisi ve birinci kenti*", imparator kültürünün "*Tapınak Bekçisi*" unvanlarını vererek onurlandırdı⁸³.

Kentlerin Septimius Severus'u onurlandırmaları, gerçekte, bu imparator zamanında kentlerin genel memnuniyetinin ya da zenginliğin delilleri olmayabilir. Zira bazı kentler, örneğin Nikaia, iç savaşta yanlış tarafı desteklemiş olmaları nedeniyle kedilerine verilecek cezanın affedilebileceği ya da daha az bir zararla kurtulabileceklerini umdular. Bazı kentler, örneğin Nikomedia, imparatorun teveccühünü kazanarak kendi adlarına maddi ya da manevi çıkarlar elde edeceklerini düşündüler. Gerçekte genel bir zenginlik olmadığı, Septimius Severus'un imparatorluk Denariuslarındaki gümüş miktarını %71'e düşürmüş olduğundan da tahmin edilebilir⁸⁴. Bunun nedeni hiç kuşkusuz orduya ve Roma halkına yaptığı cömert bağışlardı. Doğal olarak bu yöntem onun sahip olduğu iyi paraların en az o oranda kendisinin zenginleşmesini de sağlamıştı. Ancak Denarius'un gümüş içeriğinin düşürülmesi öyle görüyor ki eyaletleri de etkiledi. Özellikle ticaret ve iyi paraya sahip olma nedeniyle satın almalar nakit para spekülasyonuna neden oldu. Miletos (=Milet-Balat)'un bu spekülasyona engel olacak bir takım önlemler almak zorunda kaldığı bilinmektedir Dahası 3. Yüzyılın ilk yarısında basılan bronz sikkeler, en azından Anadolu'nun altı önemli kentinde, önceki yüzyılda basılmış olanlara göre daha fazlaydı⁸⁵. Ancak bazı kentler, kesinlikle Septimius Severus'tan gördükleri bir iyiliğin karşılığı olarak ona şükranlarını sundular. Bunlardan birisi Eumeneia (=Işıklı)

Mitchell 1993, I. 219 vd.

⁸¹ Magie 1950, 676.

⁸² Magie 1950, 1540, 1542.

⁸³ Broughton 1959, 742. Birley 1999, 142. Herodianus'a (III.2.9) göre Nikomedia, Septimius Severus'u desteklediğini ona Kyzikos Savaşı'ndan sonra gönderdiği elçileri aracılığıyla bildirdi.

⁸⁴ Magie 1950, 682. Rostovtzeff 1979, 414, 718.

⁸⁵ Magie 1950, 682.

kentidir. Bu kentin deprem yüzünden gördüğü zararlar imparatorun yardımıyla tamir edildi. Eumeneialılar bu nedenle imparatoru onurlandırdılar⁸⁶.

İmparatorun kentlere karşı, barış koşullarında, özel olarak sergilediği düşmanca bir tavırdan söz edilemez. Hatta onun bazı kentlerle ilişkileri dostçaydı. İmparatorun bu yönünü kentlerle yapmış olduğu mektuplaşmalarında görmek mümkündür. Onunla mektuplaşan kentlerden birisi Smyrna, birisi Ephesos (=Efes), bir diğeri de bir Phrygia kenti olan Prymnesos (=Sülün Köyü)'tur⁸⁷. Son ikisiyle ilgili mektuplaşmalar, fragmanlardır ve bu nedenle içerikleri tam değildir. Ancak dostça olduğu anlaşılmıştır. Smyrnalılar, kenti için masraftan kaçınmayan yurtsever bir strategos'un, yani Smyrnalı sofist Claudius Rufinus'un yapmakta olduğu strategos görevi dışındaki diğer masraflı kamu görevlerinden muaf olmasını istiyorlardı. Bu isteklerini imparator Septimius Severus'a iletiler. Septimius, onların bu isteklerini onaylayan mektubunu bu sırada imparatorluk tahtının ortağı olan oğlu Caracalla ile birlikte imzalayarak Smyrna'ya gönderdi⁸⁸. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi Aizanoi kenti meclisi ve halkının temsilcisi olarak Mezopotamya'ya giden Aizanoi elçilerini de çok nazik karşılamış, kendisini ve oğlunun *Caesar* tayinini bu elçileri vasıtasıyla kutlayan Aizanoi kenti meclisi ve halkına bir teşekkür mektubu göndermişti⁸⁹. Ayrıca onun döneminde eyaletteki Roma yönetiminin, yani valilerin ve adli işleri yürüten diğer görevlilerin dürüst olmaları yönünde bazı önlemler alındı. Valiler tarafından alınan armağanlara sınırlama getirildi. Adil olmadıkları tespit edilen görevliler cezalandırıldı. Bu imparator döneminde yoksul çocuklar da devlet koruması altına alındı. Onlar için yapılan bağışların sorumluluğu eyalet valilerine verilerek, bu tür bağışlar devlet kontrolü altına alındı⁹⁰.

Septimius Severus'un düşmanlığının üst sınıfa, bilhassa senatörlere karşı olduğu söylendi. Sıradan fakir halka karşı bir humanitarizmden söz edildi. Bu tespitin tam tersi bir durum olduğundan hiç kuşkusuz söz edilemez. Nitekim Rostovtzeff, Septimius Severus'un fakir halkı asla unutmadığını, onların bir *municipium* hizmeti olan *leiturgia*'dan muafiyetini imparatorluk malikânelerini kapsayacak şekilde genişlettiğini söyler⁹¹. Ancak onun bu programı, en azından Anadolu'daki kırsal yaşamı öyle görülmüyor ki kolaylaştırmadı. Her ne kadar kırsal yaşam koşullarını aydınlatacak kadar yeterli sayıda belge olmasa da Lydia'daki Ağa Bey

⁸⁶ MAMA IV 328. Broughton 1959, 773. Magie 1950, 676.

⁸⁷ IGRR IV 677 (Prymnesos). Magie 1950, 676.

⁸⁸ IGRR IV 1402. Ayrıca bk. Cadoux 2003, 372.

⁸⁹ Bk. Yukarıda n. 67.

⁹⁰ Magie 1950, 674 vd.

⁹¹ Rostovtzeff 1959, 409. Ayrıca humanitarizm politikası için bk. Magie 1950, 678

köyde bulunmuş olan bir yazıt, Septimius Severus döneminin imparatorluk malikânelerinde çalışan köylülerin yaşam koşulları hakkında bir fikir vermektedir. Bu yazıt, köylülerin doğrudan imparatorun kendisine (isim vermeden) yaptıkları şikâyeti içerir. Onlar, muhtemelen Asia Eyaleti procurator'unun emrine tabi olan sivil polislerden (=colletiones) şikâyetçiydiler. Polisler, imparatorluk malikânesinde ürünün belli bir bölümünü imparatorluk hazinesine vermek üzere kiracı olarak oturan köylülerden dokuzunu, procurator'a götürmek üzere tutuklamışlar; bu dokuz köylüden birisi istedikleri bin Attika drahmisi'nin üzerinde bir parayı onlara vermek suretiyle kurtulmuş; ancak diğerlerinin akıbetinin ne olduğunu köylüler öğrenememişlerdir. Ayrıca bu polislerin kendilerine yasal olmayan taleplerle geldiklerinden, onların baskılarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekenleri bile temin etmekten kendilerini mahrum bıraktığından ve haksızlıkların devam etmesi durumunda atalarının mezarlarının bulunduğu bu köyü terk edip bir özel malikâneye gideceklerinden söz ettiler⁹². Bu bilgi, imparatorun köylülere şahsen düşmanca bir tavrının olduğunu söylememize imkân vermez. Ancak Septimius Severus'un imparatorluğu döneminde onların kaderlerine terk edilmiş, eyalet valilerinin ve procuratorların insafına bırakılmış oldukları açıkça görülmektedir. Aşırı baskı durumunda yapabilecekleri tek şey, köylerini terk etmektir. Çünkü onlar, imparatorluk malikânelerinde çalışmak zorunda olan toprağa bağlı serfler değil, kiracıydılar. Çalışmak için bir başka malikâneye gitmelerine bu nedenle hiç bir yasal engel yoktu. Ancak en azından özel malikâneler, imparatorluk malikânelerine göre köylüler için daha huzurluydu. Yine de imparatorluğun genelinde eşkıyalardan şikâyetlerin bu dönemde artmış olduğunun bilinmesi⁹³, onlar için yaşamın kolay olmadığına işaret etmektedir. Zira eşkıyaların türemesinin nedeni bu tür baskılardır.

Daha önce Antiokheia'nın ve Niger'e destek veren diğer kentlerin Niger'e karşı kazanılan zaferden sonra cezalandırıldığından ve bu cezanın bir unsurunun da artırılan vergiler olduğundan söz ettik. Dio Cassius'a göre bu vergi, Niger'e ödenen verginin dört katıdır⁹⁴. Cezalandırılan kentlerden en azından üçünün, yani Antiokheia, Byzantion ve Nikaia'nın affedildiğini biliyoruz⁹⁵. Ancak bu affin vergi konusundaki kapsamı hakkında hiç bir bilgi yoktur. Asia Eyaleti'ne atanan procurator rütbeli valinin yerini daha sonra proconsul rütbeli bir valinin almış olduğunun bilinmesi⁹⁶, bu cezanın aftan sonra normale dönmüş olduğunu düşünmemizi olanaklı kılar. Bunun dışında eyalet vergilerinin toplanma yönteminde öyle görülüyor ki bir değişiklik

⁹² Broughton 1959,656 vd.

⁹³ Hasebroek 1921, 102. Miller 1971, 21 vd. Magie 1950, 678 n.33. Rostovtzeff 1959, 411 vd.

⁹⁴ Bk. Yukarıda n.62.

⁹⁵ Bk. Yukarıda n. 72-75.

⁹⁶ Bk. Yukarıda 62 vd.

olmadı. Cumhuriyet döneminin eyalet vergilerini (=dolaysız vergi) toplama yetkisini elinde bulunduran Roma'daki atlı sınıfının eyaletlerdeki temsilcileri, yani *Publicani* şirketleri artık en azından dolaysız vergileri toplamak için eyaletlerde bulunmuyorlardı. Onlar Iulius Claudius hanedanı döneminden beri eyalet vergilerini toplamak anlamında faal değillerdi. Onların yaptığı işi artık kentlerin meclisleri ya da kamu yüksek görevlileri, *publicani* zulmünden kurtulmuş oldukları için seve seve yapıyorlardı⁹⁷. Kentlerin senato eyaletlerindeki muhatapları quaestorler, imparator eyaletlerinde ise procuratorlardı. Ancak kent sınırları dışındaki çiftlik vergileri ise procuratora bağlı olması muhtemel olan sivil ya da askeri polisler (*colletiones* ya da *Frumentarii* ve belki *stationarii*) yardımıyla toplanıyordu⁹⁸.

Septimius Severus döneminde dikkati çeken önemli eksiklik, yeni kentlerin kurulmayışdır. Septimius Severus'un tahta çıkmış olduğu tarihten yaklaşık 250 yıl önce Pontus Krallığı'nı ortadan kaldırmış olan Pompeius'tan beri Anadolu'da yeni kentler kuruluyor veya kentleşme politikası takip ediliyordu. Septimius'tan önceki imparatorların adları kentlere veriliyordu. Septimius kent kurma ve kentlere imparator adının verilmesi konusundaki bu geleneği terk etti⁹⁹. Hiç bir kente kendi adını (Pompeiopolis, Claudiopolis veya Hadrianopolis örneklerinde olduğu gibi) vermedi. Öte yandan o, Mısır Eyaleti'nin ünlü kenti İskenderiye'nin Augustus'tan önce sahip olduğu ve İskenderiyelilerin daha önceki imparatorlardan isteyip de alamadıkları kent meclisine sahip olma hakkını, bu kente geri verdi. Ayrıca o, bazı köylere *municipium*, bazı kentlere *colonia* (=koloni), bazılarına da *ius Italicum* bağışladı¹⁰⁰. *Municipium*, Kartaca kenti sınırları içerisindeki bazı köylere bağışlanmış ve böylece onlar, Kartaca'dan bağımsız bir yerleşim biri konumuna yükseltilmiş oldu. Yani bu köyler Roma kolonileri seviyesine çıkarıldı. Hem *colonia* hem de *municipium* Roma vatandaşlık hakkına sahip yerleşmelerdi. İkisi arasındaki fark, ilkinde Roma'nın bir parçası olarak itibar edilmesiydi. Bu dönemde hem *colonia* ayrıcalığı alan kentler hem de *Ius Italicum* hakkına sahip olan kentler Afrika'daydı. Afrika Eyaleti sınırları içinde olmayıp da *Ius Italicum* hakkı elde eden tek kent Syria Phoenike kenti olan Tyros (=Sur)'tu. Ancak o da Afrika'daki Fenike kökenli kentlerin atalarının geldiği kenti¹⁰¹.

⁹⁷ Rostovtzeff 1959, 388.

⁹⁸ Rostovtzeff 1959, 412. Magie 1950, 679.

⁹⁹ Pompeius'un kurduğu kentler için bk. Mitchell 1994, I, 31 vd.

¹⁰⁰ Rostovtzeff 1959, 714. Birley 1999, 146 vd.

¹⁰¹ Başta Kartaca olmak üzere kuzey Afrika'daki yerleşmeler, Septimius Severus'un doğup büyüdüğü Lepcis Magna da dâhil Fenike kökenlidir. Onlar İ.Ö. 8. yüzyılda Tyros'tan gelip kuzey Afrika'yı kolonize ettiler.

Afrika, Suriye, Tuna Irmağı boyundaki Roma Eyaletleri dışındaki kentlerin Septimius Severus döneminde cezalandırılmış olduğu şeklinde yaygın bir düşünce vardır. Çünkü Afrika Eyaleti, imparatorun doğup büyüdüğü eyalet; Suriye Eyaleti, eşi Iulia Domna'nın memleketi, Tuna Irmağı boyundaki eyaletler ise onu imparator ilan eden veya imparator ilanına destek veren lejyonların bulunduğu eyaletlerdir. Anadolu'daki eyaletler açısından bakıldığında bu sonuç, en azından ilk doğu seferi sonrası için tam olarak doğru değildir. Belki tam olarak kabul edilebilir doğru, bu üç eyaletin diğerlerine göre ayrıcalıklı olduğudur. Bu ayrıcalığı en fazla hisseden eyalet de Afrika Eyaleti'dir. İmparatorun Niger'e karşı savaştan sonra Niger'e destek veren kentleri cezalandırması, Roma tarihinde alışılmadık bir uygulama değildir. Ancak askerlere ve Roma halkına yaptığı cömertçe bağışlar için ihtiyaç duyduğu mali kaynak ağır vergiler olarak eyaletlere yansıdı. Ayrıca bu vergi yüküne yol yapım ve onarım masrafları ve en azından doğuya yaptığı seferler sırasında orduların ihtiyaçları için yapılan masraflar da eklendi. Buna rağmen Septimius Severus dönemi Anadolu eyaletlerinde, imparatorluk malikâneleri dışında, yaygın bir huzursuzluktan, baskıdan veya şikâyetten söz edilemez. Öte yandan Anadolu'nun hiç bir yerleşmesi bu dönemde colonia, municipium ya da ius Italicum ayrıcalığı elde etmedi. Ancak bu imtiyazlar da Afrika ve Fenike kökenli olan yerleşmeler dışındaki hiç bir Roma eyaletinde bağışlanmış değildir.

BİBLİYOGRAFYA

- Akşit 1985 O. AKŞİT, *Roma İmparatorluk Tarihi*. İstanbul 1985.
- Alföldy 1968 G. Alföldy, "Septimius Severus und der Senat". *Bonner Jahrbücher* 168 (1968), 112-160.
- Birley 1999 A.R. Birley, *Septimius Severus. The African Emperor*. London-Newyork 1999.
- Bosch 1967 E. Bosch, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*. Ankara 1967.
- Bowersock 1969 G.W. Bowersock, *Greek Sophists in the Roman Empire*. Oxford 1969.
- Broughton 1959 T.R.S. Broughton, *An Economic Survey of Ancient Rome* (4 cilt). IV: *Roman Asia Minor*. Newyork 1959 (Birinci basım Baltimore 1939)
- Cadoux 2003 C.J. Cadoux, *İlkçağ'da İzmir. Kentin En Eski Çağlardan İ.S. 324'e Kadar Tarihi* (çev. B. Umar). İletişim Yayınları. İstanbul 2003.

- Campbell 1978, J.B. Campbell, "The Marriage of Soldiers under the Empire". *Journal of Roman Studies* 68 (1978), 153-166.
- Cassius Dio *Dio's Roman History*. c. IX (İngilizce çev. Earnest Cary), LOEB, London 1965.
- Cornelius Nepos Cornelius Nepos, "Hamilcar ve Hannibal". (Çev. M. Ali KAYA). *Belleten* LIV/211 (1991), 1221-1232.
- Eutropius Eutropius, *Breviarum ab Urbe condita* (ed. F. Ruehl). Leipzig 1887.
- Grant 1996 M. Grant, *The Severans. The Changed Roman Empire*. London-New York 1996.
- Halfmann 1986 H. Halfmann, *Itinera Principum. Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich*. Stuttgart 1986.
- Hasebroeck 1921 J. Hasebroeck, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus*. Heidelberg 1921.
- Herodianus Herodian. c. I-II (İngilizce Çev. C.R. Whittaker). London 1959.
- IGRR *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes*. I-IV (Ed. R. Cagnat), Paris 1906-1927.
- Jones 1940 A.H.M. Jones, *The Greek City. From Alexander to Justinian*. Oxford 1940.
- Kaya 2000 M. Ali Kaya, *Galatlar ve Galatya Tarihi*. İzmir 2000.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*. Princeton 1950.
- MAMA *Monumena Asiae Minoris Antiqua*. I-IX (Ed. W.M. Calder), London 1929-1962.
- Mansel 1968 A. Müfit Mansel, "Hannibal'in Mezarı". *Belleten* XXXII/28 (1968), 527-551.
- Martin 1982 A. Martin, "Les evenements des annees 193-194 dans le papyrus, les ostraca et les inscriptions d'Egypte". *Anagennesis. Papyrologike Ephemeris* 2 (1982) 83-97.
- Mattingly-Sydenham 1936 *The Roman Imperial Coinage*. IV/1: Pertinax to Geta. London 1936.

- Miller 1971 S.N. Miller, "The Army and the Imperial House". *The Cambridge Ancient History XII* (Cambridge 1971), 1-56.
- Mitchell 1993 S. Mitchell, *Anatolia. Land, Man and Gods in Asia Minor* . c. 1, Oxford 1993.
- Plautner 1918 M. Plautner, *Life and Reign of the Emperor Lucius Septimius Severus*. Oxford 1918.
- Rostovtzeff 1979 M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*. 2 cilt, Oxford 1979.
- SHA Scriptorum Historiae Augustae, vols. I-II (çev. D. Magie), LOEB. London 1979.
- Wagner 1983 J. Wagner, "Provincia Osrhoenae. A New Archaeological Finds Illustrating the Military Organization under the Severan Dynasty". *Armies and Frontiers in Roman Byzantine Anatolia* (ed. S. Mitchell) . Oxford 1983.